

and Littlefield.

Caul, Miki, 2001. "Political Parties and the Adoption of Candidate Gender Quotas: A Cross-National Analysis", *Journal of Politics* 63(4), s 1214-1229.

King, Gary, Keohane, Robert & Verba, Sidney, 1994. *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ragin, Charles, 1987. *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley: University of California Press.

Håkansson, Peter, 2011. *United Nations Reformed: Responsibility, Protection and the Standing of States*. Linköping Studies in Arts and Science No. 525. Linköping: Department of Management and Engineering, Linköping University.

Anmälan av Johan Eriksson

Den 24 mars 1999 inledde NATO flygbombningar mot serbiska mål med hänvisning till att serbiska förband begick grova brott mot civilbefolkningen i Kosovo. I och med att de mänskliga rättigheterna ansågs stå på spel hävdade NATO att Förbundsrepubliken Jugoslaviens integritet och okränkbarhet var av underordnat värde. NATO benämnde angreppet "humanitär intervention", ett språkbruk som var särskilt viktigt för legitimeringen eftersom insatserna genomfördes utan FN-mandat, då Ryssland hade lagt in veto i Säkerhetsrådet.

Kanada var ett av de länder som allra tydligast försvarade interventionen. Kanadensiska regeringen klargjorde att mänskliga rättigheter inte bara i detta fall, utan generellt sett, skulle prioriteras framför staters okränkbarhet. Idén om "responsibility to protect", ofta uttryckt som akronymen R2P ("skyldighet att skydda"), blev därmed en ledstjärna för kanadensisk utrikespolitik. Samtidigt tog Kanada initiativ till en från FN fristående internationell kommission – ICISS (International Commission on Intervention and State

Sovereignty) – som fick i uppdrag att utreda frågan om hur suveränitet och humanitära interventioner förhåller sig till varandra. 2001 levererade ICISS en rapport där R2P-idén diskuterades på längden och bredden (ICISS, 2001). Kofi Annan fångade snabbt upp idén och gjorde den till rättesnöre i sin politik och samma entusiasm visades av efterträdaren Ban Ki-Moon. Detta uppfattades av experter, politiker, forskare och journalister som en omfattande strukturell förändring av inte bara FNs policy, utan av hela normsystemet som världssamfundet vilar på. Plötsligt var staters integritet inte självklart okränkbar. Debatten som följde inom såväl politik som inom forskningen blev ofta polariserad: staten ställdes mot individen, nationell säkerhet mot "human security" och suveränitet mot demokrati och mänskliga rättigheter. I sin avhandling *United Nations Reformed: Responsibility, Protection and the Standing of States* citerar Peter Håkansson en utbredd uppfattning om att R2P "is nothing short of a sea change with enormous implications" (s. 2). Håkansson ställer här den grundläggande frågan: "how is this a change?" (s. 2-3). Författaren hävdar också att "the acceptance of R2P [...] has constitutive implications that go to the heart of the international order that was instituted in 1945" (s. 3). Jag tolkar detta som att avhandlingen handlar om två relaterade frågor och jag väljer för tydlighets skull att lyfta fram dessa mer explicit:

- På vilket sätt innebär FNs satsning på R2P och skydd av civilbefolkning en förändring?
- Vad har idén om R2P för konsekvenser för det normsystem som världssamfundet vilar på?

Frågorna kan tolkas som att författaren utgår ifrån att en förändring av FNs hantering av interna konflikter faktiskt skett och att detta ofrånkomligen har konsekvenser för det internationella normsystemet. Det som ska undersökas är inte om en betydelsefull förändring skett, utan vilken sorts förändring det handlar om och mer exakt vilken betydelse

detta har. Jag tolkar detta som att det handlar om något mer än enbart symboliska eller retoriska förändringar – att det handlar om en reell förändring i FN:s policy och agerande – på samma sätt som studier av demokratisering handlar om reella förändringar av politiska villkor och inte om partier eller stater kallar sig demokratiska. Däremot tar författaren inte upp motiv eller intressen bakom de olika idéerna, eller varför idéernas politiska betydelse skiftat över tid – det är endast idéernas innebörd och konsekvenser som studeras.

Problemställningen bottnar i motsättningen mellan två perspektiv på staters okränkbarhet. Håkansson kallar dessa perspektiv ”pluralismen” respektive ”anti-pluralismen”. Utgångspunkten är, i min tolkning, att maktbalansen mellan dessa perspektiv avgör svaren på forskningsfrågorna. I korthet står ”pluralismen” för idén om staters okränkbarhet oavsett politiskt system och hantering av den egna befolkningen, medan ”anti-pluralismen” utgår ifrån att det finns vissa värden (ofta men inte nödvändigtvis formulerade som mänskliga rättigheter) som är överordnade staters okränkbarhet. Eftersom hela avhandlingen handlar om spänningsförhållandet mellan dessa perspektiv finns det anledning att gå lite djupare in på deras innebörd och förändring över tid.

”Pluralismen” står alltså, enligt Håkansson, för idén om staters okränkbarhet. Inom studiet av Internationella Relationer brukar westfaliska freden 1648 betraktas som startpunkten för etablerandet av ett internationellt system av suveräna stater. Idén om staters okränkbarhet blev också grundläggande för FN, som bildades 1945. De besläktade begreppen territoriell integritet och icke-inblandning handlar om att stater har rätt att sköta sina inre angelägenheter helt utan inblandning vare sig från andra stater eller ifrån världssamfundet. Det finns i detta perspektiv endast en situation där yttre inblandning (inklusive militära interventioner) kan accepteras: då *internationell* fred och säkerhet står på spel, dvs. då mellanstatliga konflikter

uppstår. Inre oroligheter, tyranni och grymhet gentemot den egna befolkningen är inre angelägenheter som andra stater och världssamfundet inte har rätt att ingripa mot. Detta synsätt kan ses som en sorts låt-gå-liberalism, eller alternativt som uttryck för en pessimistisk realpolitisk isolationism. I mer vardagliga termer kan tanken uttryckas som att ”så länge diktatorerna inte startar krig med andra stater låter vi dem vara i fred”. Det Håkansson kallar ”pluralism” handlar alltså om tolerans inför att stater internt är olika, att man inte lägger sig i om det politiska systemet utgörs av demokrati, diktatur eller något mellanläge. Idag finner man ”pluralismens” tillskyndare inom vitt skilda läger, från postkolonialismens kritik mot västmakters inblandning i inre angelägenheter i ”Syd”, till den amerikanska konservatismens förespråkande av isolationism och avståndstagande från tanken att USA har ett världspolitiskt ansvar. ”Pluralismens” försvar av staters okränkbarhet utnyttjas också av en lång rad diktaturer som vill undandra sig kritik mot kränkningar av mänskliga rättigheter i det egna landet.

”Anti-pluralismen”, som Håkansson kallar detta alternativa perspektiv, står för normativ universalism, dvs. att vissa grundläggande värden bör gälla för alla människor på hela jordklotet. Sedan FN:s bildande är det framförallt mänskliga rättigheter som lyfts fram som sådana universella värden. ”Anti-pluralismen” betonar att alla stater är skyldiga att garantera dessa rättigheter, annars förlovar de kränkande staterna sin okränkbarhet. Idén om R2P är enligt Håkansson ett exempel på denna ”anti-pluralism”. Här finns också en värdeobjektivism som sätter vissa värden framför andra. Exakt vilka värden det handlat om har emellertid skiftat en del över tid. Från 1800-talet och fram till debatten inför FN:s bildande gällde det civilisation, modernitet, fredlighet, kristna värderingar, västerländsk kultur, ja till och med att säkra västerlandets överhöghet. Sådana värden ansågs överordnade allt annat: om de uppfattades vara hotade kunde interventioner legitimeras.

Håkansson menar att det för Roosevelt och Churchill inte gällde västerlandets överhöghet generellt, utan mer specifikt USAs respektive Storbritanniens dominans i världspolitiken. Detta kunde dock inte reduceras till ren och skär maktfullkomlighet, utan handlade snarare om föreställningen att de värdesystem som USA respektive Storbritannien vilade på ansågs överlägsna och mer fredskapande än alla andra. I denna läsning var det alltså idéer och normer snarare än intressen som låg bakom tankarna om anglosaxisk hegemoni i världspolitiken.

Inom "anti-pluralismen" finns alltså dels en diskriminerande föreställning om att vissa stater är bättre än andra – de kan enligt en traditionell syn delas in i mogna, barbariska och förslavade samhällen. Dels finns tanken att de mogna, upplysta staterna inte bara har rätt utan också skyldighet att agera världspolis – att vara moralens väktare och hela världens förbättrare. Tyranni mot den egna befolkningen kan helt enkelt inte tolereras – och någon eller några – som sätter mänskliga rättigheter och demokrati i främsta rummet – måste då reagera. Inte nödvändigtvis med våld – det är en sista åtgärd – men inledningsvis genom protester, hjälpa flyktingar och ge annat "humanitärt stöd", iscensätta blockader och bojkotter samt bistå internt motstånd. Som en allra sista utväg kan militära interventioner genomföras.

"Anti-pluralismen" hade många tillskyndare under 1800-talet och det tidigare 1900-talet. Den framträder också inom delar av den moderna liberalismen, framförallt inom kosmopolitanismen och inom John Rawls politiska filosofi. Francis Fukuyamas omdebatterade tes om historiens slut, som publicerades i samband med att kalla kriget tog slut, är ett uttryck för denna tanke – att den liberala demokratin är överlägsen alla andra system, och att den är på väg att segra över hela världen.

Jag menar dock att "pluralismen" respektive "anti-pluralismen" är termer som inte träffar helt rätt i detta sammanhang – därav

mitt användande av citationstecken. "Pluralism" är en term som vanligen förknippas med liberalism och eftersom idén om R2P och föreställningen om universella mänskliga rättigheter rätteligen måste betecknas som liberala idéer menar jag att termen "anti-pluralism" är missvisande. Jag kan förstå logiken i Håkanssons resonemang – att det är "pluralistiskt" att acceptera olikheter i nationella politiska system och att det således är "anti-pluralistiskt" att lyfta fram *universella* mänskliga rättigheter. Men jag hävdar ändå att beteckningarna är olyckliga och missvisande: "anti-pluralism" förknippar åtminstone inte jag med värden som demokrati och mänskliga rättigheter, utan snarare med autokrati och enpartisystem. Det blir också märkligt om icke-demokratier som Kina och Saudiarabien, som benhårt hävdar principen om icke-inblandning, således anses företräda en "pluralistisk" syn. Man kan också hävda att den idé Håkansson kallar "pluralistisk" i själva verket är "anti-pluralistisk", eftersom idén om staters okränkbarhet anses gälla universellt och dessutom vara överordnad alla andra värden. Jag misstänker också att begreppen "pluralism" och "anti-pluralism" döljer såväl skillnader inom de respektive perspektiven som likheter mellan dem. Att såväl postkolonialister som konservativa realister kan dölja sig bakom "pluralism" är ett exempel, liksom att såväl kulturimperialism som förespråkande av demokrati och mänskliga rättigheter kan dölja sig bakom "anti-pluralism".

Jag tror att analysen av R2P skulle vinna på att problematisera snarare än att kategorisera synen på staters okränkbarhet. Detta skulle göra det lättare att diskutera variationer och nyanser i den politiska debatten – variationer och nyanser som tydligt framkommer i denna avhandling. Håkanssons gedigna analys av det historiska materialet får mig att vilja pröva tanken att det finns ett tredje perspektiv – vilket också innebär en omtolkning av Roosevelts och Churchills syn. Håkansson hävdar att dessa statsmän gav uttryck för "anti-pluralism" när de framförde att staters

territoriella integritet inte alltid är okränkbar. Jag menar att Roosevelt och Churchill snarare gav uttryck för en syn på världen som uppdelad i å ena sidan ”mogna” stater, vars suveränitet är okränkbar, och å andra sidan ”förslavade” respektive ”barbariska” stater, vars suveränitet inte bara kan utan bör kränkas snarast möjligt. För Roosevelt och Churchill gällde alltså en princip för vissa stater, och en helt annan för resten av världen: en global diskriminering och uppdelning i A- och B-lag.

Detta tredje perspektiv har också, skulle jag vilja föreslå, en förankring i den politiska idéhistorien, nämligen i den politiska realismens kontraktsteori. Thomas Hobbes menade att i naturtillståndet rådde ett allas krig mot alla, där människornas liv var kort och brutalt. Lösningen på detta eländiga tillstånd var, enligt Hobbes, bildandet av nattväktarstaten (Leviathan). När staten bildas överläter individerna sin personliga suveränitet till staten, som i gengäld erbjuder skydd mot såväl yttre som inre hot. Men om staten försummar att skydda folket, eller till och med utövar våld mot de människor staten är satt att skydda, är kontraktet brutet och statens suveränitet inte längre okränkbar. Kanske har Hobbes 1600-talssyn på suveräniteten som villkorad makt något att säga om dagens komplicerade världspolitik, där ”humanitära interventioner” genomförs samtidigt som statens okränkbarhet alltjämt försvaras?

Håkansson avhandling hör hemma i skärningspunkten mellan politisk teori och internationella relationer. Detta visar han på tre sätt: genom själva frågeställningarna – om de normativa grunderna för världssystemet, genom sin imponerande insikt i alltifrån Grotius till Kofi Annans politiska tänkande och dessutom genom tillämpningen av en idéhistorisk metod. Förankringen i en teoretisk kontext är dock inte alldeles glasklar. Vad är egentligen ”pluralismen” och ”anti-pluralismen” fall av? Här kunde man tänka sig en tydligare förankring i litteraturen om exempelvis idémakt, normer och institutioner i

internationell politik, eller varför inte litteraturen om diskursiv makt och paradigmskiftet. Av relevans är också den omfattande litteraturen om globalisering och utmaningarna för statens suveränitet i den så kallade post-westfaliska världen. Jag kan också tänka mig att postkolonial teori skulle kunnat bidra en del, inte minst till fördjupning och contextualisering av det så kallade ”pluralistiska” perspektivet. Med en tydligare förankring i någon av dessa teoribildningar hade avhandlingens bidrag måhända blivit än tydligare.

Efter att ha redogjort för ”pluralismens” och ”anti-pluralismens” bakgrund går Håkansson över till att diskutera den internationella debatt som föregick FN:s bildande. Här ger Håkansson ett tydligt och viktigt empiriskt bidrag. Den tidigare forskningen har nästan helt fokuserat på de idéer om statens okränkbarhet som gick segrande ur debatten från kollapsen av Nationernas Förbund fram till bildandet av Förenta Nationerna. Håkansson går tillbaka till ursprungskällorna och visar på ett övertygande sätt att principen om staters okränkbarhet var betydligt mer omstridd än vad som tidigare framkommit. I IR-litteraturen är det snarare regel än undantag att peka på suveränitetsprincipens dominans under de mer än 350 år som förflutit sedan westfaliska freden. Håkansson visar att detta är en sanning med behov av tydlig modifiering. Håkansson visar dessutom att de tankar som framförts av exempelvis Grotius, Wilson och andra som diskuterade de normativa grunderna för det internationella systemet är mer komplexa och mångtydiga än vad andra har påstått.

Efter denna gedigna historiska analys går Håkansson noggrant igenom de två relaterade idéerna om R2P samt POC (Protection of Civilians, ”skydd av civilbefolkning”). Han visar att idéerna finns i olika varianter som är mer eller mindre långtgående. I den mest långtgående versionen innebär R2P att staters suveränitet kan kränkas redan vid en misstanke att den inhemska regimen eventuellt kan innebära ett hot mot mänskliga rättigheter, även

om några grymheter ännu inte begåtts. De icke-militära insatserna betonas dock starkt; militära medel ses som sagt som en sista utväg. Här finns emellertid vad Gareth Evans kallar ett konceptuellt problem, eller vad jag skulle beteckna som en fråga om legitimitet: "it is to ensure that R2P is seen not as a Trojan Horse for bad old imperial, colonial and militarist habits, but rather the best starting point the international community has, and is maybe ever likely to have, in preventing and responding to genocide and other mass atrocity crimes" (Evans, 2008: 289).

Trots uppenbara skillnader (den tidigare betoningen av kristna värden har i det närmaste försvunnit) finns tydliga likheter med hur idéerna om skydd av civilbefolkning formulerades från 1800-talet till 1940-talet: i universalismen, i tron på behovet av "moralens väktare", i den ibland explicita och ibland implicita uppdelningen mellan "mogna" och "omogna" stater samt i den optimistiska tron på att förändring både är möjlig och önskvärd. Håkansson vederlägger därmed den idag dominerande uppfattningen att R2P och POC är helt nya idéer. Tvärtom har de tydliga och betydelsefulla rötter i den internationella politiska debatten och teoribildningen. Kanske har nutidens FN, regeringar och IR-forskare att lära av att begrunda de argument som framfördes redan under 1800-talet och senare i samband med FNs bildande. Historien upprepar sig som bekant inte, men idéer och argument återkommer ofta i nya läglar.

Hittills har jag uppehållit mig vid den första frågeställningen, om och på vilket sätt R2P innebär en förändring. Låt mig nu kort kommentera den andra frågeställningen, om konsekvenserna av införandet av R2P som princip inom världspolitiken. Håkansson låter oss veta att normsystemet har förändrats, att själva fundamentet för världspolitiken är reviderat – i och för sig utifrån en nygammal idé. Hur kan man då studera konsekvenserna av denna förändring? Håkansson skriver: "My ambition is to account for the wider implications of protection" (s. 14). Han talar även om

"konstitutiva" implikationer och om "signifikans" (det sistnämnda med hänvisning till Ricoeur). Gott så kan man tycka, men det saknas emellertid en tydligare vägledning, eller operationalisering om man så vill. Den närmaste preciseringen är att undersökningen av konsekvenser handlar om hur den politiska uppmärksamheten kring R2P och skydd av civilbefolkningen påverkar suveränitetsprincipen och det internationella samfundets karaktär och syfte. Det är en början, men nog saknas här en mer klagörande diskussion.

Avslutningsvis vill jag betona att Håkansson ger ett klart bidrag till forskningen och debatten om FN och de normer som det internationella samfundet vilar på. Håkansson visar, till skillnad från tidigare forskning, att idéerna om R2P och skydd av civilbefolkningen har en betydligt äldre historia än vad nutida debattörer och forskare hävdar. Författaren visar dessutom att idén om statens okränkbarhet – fundamentet i den westfaliska världsordningen – har varit betydligt mer omstritt än vad som tidigare hävdats, även under tiden för FNs bildande. Avhandlingen är också mycket lättläst, systematisk och har en klar röd tråd i framställningen. Håkansson förhåller sig självständigt till tidigare forskning. Figuren som sammanfattar "pluralismen" och "anti-pluralismen" är pedagogisk (s. 43). Håkansson landar också i intressant slutsats som ligger nära vad jag ovan benämnde ett tredje perspektiv: att suveränitetsprincipen håller på att begränsas till en villkorad funktion för skydd av civilbefolkning. Jag tolkar detta som en slags återgång till statens ursprungliga nattvaktarfunktion, framförallt vad gäller intern säkerhet. Jag ser här också en koppling dels till Hobbes kontraktsteori, dels till en socialkonstruktivistisk syn på staten: den är vad vi gör den till.

Johan Eriksson är från och med januari 2012 forskningschef vid Utrikespolitiska institutet. Han är även docent i statsvetenskap vid Södertörns högskola. E-post: johan.eriksson@ui.se

Referenser

Evans, Gareth, 2008. "The Responsibility to Protect: An Idea Whose Time Has Come... and Gone?", *International Relations*, 22(3), s. 283-298.

ICISS, 2001. *The Responsibility to Protect*. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: International Development Research Centre. Tillgänglig på <http://responsibilityto-protect.org/ICISS%20Report.pdf>, citerad 6/12 2011.

Jormfeldt, Johanna, 2011. *Skoldemokratins fördolda jämställdhetsproblem. Eleverfarenheter i en könssegregerad gymnasieskola*. Linnaeus University Dissertations. Nr 32/2011. Växjö, Linnaeus University Press.

Anmälan av Jörgen Johansson

I Johanna Jormfeldts doktorsavhandling, *Skoldemokratins fördolda jämställdhetsproblem – Eleverfarenheter i en könssegregerad gymnasieskola* (Linnaeus University Dissertations nr 32/2011) uppmärksammas skolans demokratiuppdrag och vilka erfarenheter gymnasieelever har av skoldemokrati. Avhandlingen präglas av ett jämställdhetsperspektiv och utgångspunkten tas i det faktum att den svenska gymnasieskolan är starkt könssegregerad. Syftet med avhandlingen är att analysera eleverfarenheter av skolans demokratiuppdrag ur ett jämställdhetsperspektiv. Det är tre frågeställningar som vägleder studien:

1. Vilken betydelse har könskontexten (dvs. andelen kvinnor respektive män i en klass/grupp) för manliga och kvinnliga elevers skoldemokratierfarenheter?

2. Vilken betydelse har programkaraktären (typ av gymnasieprogram) för manliga och kvinnliga elevers skoldemokratierfarenheter?

3. Hur ser relationen ut mellan manliga och kvinnliga elevers skoldemokratierfarenheter?

Till den tredje frågeställningen fogas även en kompletterande frågeställning som

behandlar frågan om vilken betydelse elevernas skoldemokratierfarenheter har för deras medborgarfostran (röstningsambition i kommande riksdagsval) respektive lärande (kunskapsnivå mätt i betyg)?

Centralt i avhandlingen står begreppet skoldemokratierfarenheter som Jormfeldt definierar som vardagliga erfarenheter av det relationella samspelet mellan eleverna samt mellan eleverna och deras lärare. Jormfeldt gör en poäng av att begreppet avser att fånga in i vilken mån eleverna "erfar demokrati" under sina skoldagar i allmänhet och det är inte frågan om i vilken grad det pågår en explicit undervisning om eller i demokrati i skolan eller ens om graden av eleven-gagemang i formella institutioner som t.ex. klassråd eller elevråd. Det är alltså vardagsdemokratiska erfarenheter som fokuseras och i denna bemärkelse representerar Jormfeldts avhandling något tämligen unikt i forskningen om skolans demokratiska uppdrag. Begreppet skoldemokratierfarenheter operationaliseras i undersökning med hjälp av tre olika dimensioner som samtliga är kopplade till tre skilda demokratiteoretiska modeller. Den första dimensionen benämns inflytande och utgår från deltagardemokratiska ideal och omfattar frågor om hur eleverna kan utöva direkt påverkan på sin vardagstillvaro i skolan (inflytande över ordningsreglerna i skolan, inflytande över skolans matsedel, inflytande över innehållet och arbetsformerna i skolarbetet). Den andra dimensionen, som bygger på deliberativt grundade demokratiideal, benämns diskussion och omfattar frågor om kommunikationen i skolmiljön (både mellan elever och mellan lärare och elever). Den tredje dimensionen benämner Jormfeldt rättssäkerhet och grundas i ett konstitutionalistiskt demokratiideal och mäter elevernas upplevelser av att få en rättssäker examination och betyg i skolan.

Det analytiska grepp som dominerar avhandlingen utgörs av att begreppet skoldemokratierfarenheter är den beroende variabeln som analyseras i förhållande till